

Polariserad demokrati. Hur uppfattade hot påverkar främlingsfientlighet och spänningar mellan olika grupper i samhället

Den samhällsvetenskapliga forskningen om främlingsfientlighet har ökat de senaste åren, men hur kan negativa attityder gentemot invandrare förstås utifrån psykologiska grunder? Och hur relaterar dessa attityder till politisk polarisering? I denna policy brief redovisas resultat från det tvärvetenskapliga projektet *Polariserad demokrati? Effekten av hot på invandrarfientlighet i Västeuropa*. Projektet leds av Emma A. Renström, docent i psykologi vid Göteborgs universitet, tillsammans med Hanna Bäck, professor i statsvetenskap vid Lunds universitet. Projektet finansieras av Vetenskapsrådet inom ramen för en satsning på migrationsforskning. Utgångspunkten i projektet handlar om hur uppfattade hot är relaterade till främlingsfientlighet och så kallad affektiv polarisering, som kortfattat kan beskrivas som ökad psykologisk distans och spänningar mellan olika samhälleliga grupper eller partier.

Bakgrund och syfte

Syftet med projektet är att förstå vad som driver affektiv polarisering, där attityder till invandring förväntas påverka graden av polarisering i samhället. Affektiv polarisering innebär att anhängare av ett visst parti känner starka negativa känslor gentemot ett annat partis anhängare (Iyengar et al., 2019; Renström et al., 2020). Problemet med affektiv polarisering, jämfört med ideologisk polarisering, vilken syftar på meningsskiljaktigheter i sakfrågor, är att det kan leda till låsta politiska lägen, där kompromisser mellan partier eller grupper uteblir. Det

är därför viktigt att förstå hur affektiv polarisering uppstår, men den tidigare forskningen på området är nästan uteslutande amerikansk (se t ex Iyengar et al., 2019). Vår utgångspunkt är att uppfattade hot kan öka både främlingsfientlighet och affektiv polarisering. Vi beskriver här två studier genomförda bland svenska medborgare som fokuserar på att undersöka betydelsen av hot. I den första studien visar vi att personer som har en benägenhet att skydda den egna gruppen från uppfattade hot från andra grupper är mer främlingsfientliga. Den andra studien visar att personer som oroar sig för invandring också tenderar att bli mer affektivt polariserade.

Tidigare forskning

Begreppet affektiv polarisering grundar sig i social identitetsteori (Tajfel & Turner, 1986). Teorin beskriver hur individer identifierar sig med olika sociala grupper, och de känslomässiga band som skapas gentemot dessa sociala kategorier. Grupper i den här bemärkelsen behöver inte vara organiserade eller tydligt definierade, utan en grupp kan exempelvis grunda sig på likheter i åsikter. Teorin säger att känslan av gruppstillhörighet är befast med positiva känslor gentemot den egna gruppen och negativa känslor gentemot andra grupper. Fenomenet affektiv polarisering, att känna starka positiva känslor till det parti som en själv föredrar och även starka negativa känslor gentemot anhängare av andra partier, är därmed baserat i social identifikation med ett parti (Iyengar et al., 2019).

Utifrån social identitetsteori går det också att förstå hur främlingsfientlighet kan uppstå. Teorin om hot mellan grupper, *Intergroup threat theory* (Stephan et al., 2009) som är baserad i social identitetsteori är fruktbar för att förstå hur invandring kan uppfattas som hotfullt och därmed leda till ökad främlingsfientlighet. När invandring formuleras som ett hot mot den egna gruppens värderingar, traditioner och kultur, eller som ett hot mot individens status, resurser eller risk att bli utsatt för våld, ökar negativa attityder till invandring, både som socialt fenomen och på individnivå. När hot mot den egna gruppen uppfattas är en psykologisk försvarsmekanism att öka den psykologiska distansen mellan den egna gruppen och andra grupper. Oro över att en annan social grupp, till exempel gruppen invandrare, är i position att hota den egna gruppens ställning, kan därmed leda till ökad affektiv polarisering.

Vem är det då som tenderar att uppfatta invandring som hotfullt? En personlighetsbaserad dimension som visat sig vara relaterad till hur en person uppfattar invandring

som hot är "Right-wing authoritarianism" (RWA), som ungefär kan översättas till "höger-auktoritär personlighet". RWA har kopplats till negativa attityder till invandring (e.g., Altemeyer, 1998; Sibley & Duckitt 2008), vilket antas vara baserat i att RWA fångar en benägenhet att vilja skydda den "egna gruppen" från uppfattade hot från andra grupper (Feldman & Stenner 1997). Det är just uppfattningen av dessa hot som kan påverka attityder till invandring (McLaren & Johnson, 2007).

Metod

De två studierna som vi presenterar här är enkätstudier insamlade dels via survey-företaget Enkätfabriken, dels via SOM-institutet i Göteborg. I studie 1 deltog 1036 personer som var födda i Sverige och vars föräldrar också var födda i Sverige. Frågorna vi ställde relaterade till RWA, exempelvis till uppfattningar om hur strikta lagar bör vara, och om det kan vara nödvändigt med våld mot grupper som hotar auktoriteter. Främlingsfientlighet mättes på basis av ett batteri med frågor om vad deltagaren tycker om invandrare och invandring, till exempel huruvida invandring är bra eller dåligt för Sveriges ekonomi och kultur, om invandring påverkar brottslighet och liknande frågor. Vi inkluderade även två frågor om intentioner att delta i politiska handlingar med fokus på att stoppa invandring. I studie 2 deltog ett slumpmässigt urval på 1448 personer från den svenska befolkningen. De viktigaste frågorna handlade om i vilken utsträckning deltagaren var orolig för invandring, och politisk hållning (vänster-höger). Utfallsvariabeln som vi fokuserade på i den här enkäten var affektiv polarisering. För att mäta polarisering ställde vi frågor om vilket parti deltagaren sympatiserade med och följdfrågor handlade om hur de uppfattar att sympatisörer av både det egna och andra partier är på fyra olika attribut; ärlighet, intelligens, fördomsfullhet, och själviskhet. Affektiv polarisering uppstår när skillnaden i

skattningar på dessa attribut mellan det egna och andra partier är större än 0, vilket indikerar att deltagaren har en mer negativ uppfattning av anhängare av andra partier än anhängare av det egna partiet, vilket innebär att de är partiska i sina bedömningar av anhängare av det egna partiet och anhängare av andra partier.

Resultat

För att ta reda på om personer som ligger högt på Right-wing Authoritarianism (RWA) (dvs. mer benägna att uppfatta hot mellan grupper) tenderar att vara mer främlingsfientliga, genomfördes en rad regressionsanalyser med de olika indikatorerna på främlingsfientlighet som utfallsvariabler. Som förklarande variabler använde vi, förutom RWA, politisk position på en vänster-högerskala, binärt kön, ålder, utbildningsnivå, intresse för politik och nationell identifikation. RWA är relaterat till alla dessa utom politiskt intresse på så sätt att äldre, män, personer med mer högerorienterad ideologisk position, lägre utbildning och starkare identifikation med Sverige också ligger högre på RWA.¹

Regressionsanalyserna visade vidare att den starkaste förklaringsfaktorn för främlingsfientlighet är RWA. Detta gäller för samtliga indikatorer på främlingsfientlighet, det vill säga attityder till invandrare och invandring, samt benägenhet att både skriva under en namnsamling för att stoppa invandringen och gå med i en organisation som arbetar för att stoppa invandringen. Effekten av RWA kvarstod när vi kontrollerade för andra variabler som kön, ålder, utbildningsnivå, vänster-högerposition, politiskt intresse, samt identifikation som svensk.

När det gäller kontrollvariablerna var dessa också relaterade till främlingsfientlighet. Personer som ser sig själva

¹ Medelvärdet för RWA var 4.37 på en skala från 1-7. Det innebär att RWA inte är något avvikande, utan att svaren på dessa frågor fördelar sig normalt över populationen med inhemsk bakgrund.

som mer till höger, har en lägre utbildningsnivå, har ett högre intresse för politik, samt identifierar sig starkare med Sverige, är mer negativa till invandring och även mer benägna att engagera sig politiskt. Detta betyder att RWA fångar något utöver dessa traditionella demografiska och till viss del psykologiska förklaringsvariabler. Resultaten visar därmed tydligt att det är RWA som är viktigast för att förklara och förstå främlingsfientlighet. Det i sin tur betyder att personer som har en känslighet för att uppfatta hot mellan grupper, också är de som uppvisar mest främlingsfientlighet. Det innebär att främlingsfientlighet, åtminstone till viss del, beror på att invandring ses som ett potentiellt hot.

Den andra enkäten fokuserade på att förstå hur upplevt hot kan öka affektiv polarisering, och då framförallt med fokus på om just invandring uppfattas utgöra ett potentiellt hot, genom att fokusera på hur oroade deltagarna var för ett ökat antal flyktingar.² Genom regressionsanalyser kan vi se i vilken utsträckning den här typen av oro påverkar polarisering. Vi kontrollerade för ideologisk position (vänster-höger), binärt kön, ålder, årsinkomst och utbildningsnivå.

Resultaten visade att oro för ökat antal flyktingar hade en signifikant effekt på affektiv polarisering så att ju mer oro en person känner, desto mer polariserar personen mellan det egna partiet och andra partier. Detta resultat kvarstod när vi kontrollerade för de andra variablerna. Av kontrollvariablerna var det bara kön som hade en effekt på affektiv polarisering där män uppvisar högre grad av polarisering än kvinnor. Övriga demografiska variabler var inte relaterade till polarisering.

Slutligen kunde vi också se att det fanns en interaktions-effekt mellan politisk hållning och oro för ett ökat antal

² Medelvärdet för hur oroliga deltagarna var för ökat antal flyktingar var 3.05 på en skala från 1-4 där 1 = Inte alls oroande, och 4 = Mycket oroande.

flyktingar på så sätt att effekten av oro på polarisering är starkast bland personer som skattar sig själv till höger på en vänster-högerskala. Det här innebär att när en person uppfattar invandring som ett potentiellt hot leder det till att personen får mer positiva känslor till det parti som tilltalar denne mest, samtidigt som personen också får mer negativa känslor till andra partier. Därmed ökar den affektiva polariseringen och spänningarna mellan olika grupper.

De här resultaten är också viktiga för att förstå vilka långtgående konsekvenser oro för invandring har, och att dessa konsekvenser går längre än att enbart forma attityder till invandring och främlingsfientlighet, utan kan också komma att påverka individens syn på andra grupper i samhället och hela det politiska klimatet. I slutänden kan det också leda till politiska dödlägen.

Slutsatser och rekommendationer

En viktig slutsats från de här två studierna är att uppfattade hot kan leda till såväl ökad främlingsfientlighet som affektiv polarisering och således mer negativa uppfattningar om politiska motståndare. Eftersom populistiska partier ofta använder sig av en retorik där invandring presenteras som ett hot, där olika sociala grupper ställs mot varandra, har de möjlighet att påverka väljarna på flera olika sätt och skapa spänningar och ökade klyftor i samhället. Det är därför viktigt att vara uppmärksam på hur invandring presenteras, till exempel av politiker och myndigheter, eller media, för att förstå vem som främst riskerar att påverkas av det och på vilket sätt. Det finns forskning kring kommunikation och språkpsykologi som betonar hur ordval får konsekvenser, och vi föreslår att den typen av forskning bör lyftas i den offentliga debatten så att allmänheten kan få en djupare förståelse för hur retorik kan användas för att konstruera hot.

När man talar om betydelsen av den politiska retoriken bör man dock även ha i åtanke att den samverkar med olika samhälleliga faktorer. Här behövs mer forskning, men det är sannolikt att den affektiva polariseringen påverkas av en samverkan av både den politiska debatten och de sociala och ekonomiska klyftor som finns i samhället. Forskning som bedrivits i USA visar att ekonomisk ojämlikhet är en viktig förklaring till en ökad grad av politisk polarisering (se t ex Stewart, McCarty & Bryson 2020), vilket innebär att åtgärder för att minska den ekonomiska ojämlikheten i samhället är avgörande för att undvika konflikter mellan olika grupper.

Inom politisk psykologi förklaras negativa attityder till invandrare ofta utifrån ett samspel av olika faktorer, till exempel hur den sociala kontexten ser ut, men också utifrån individuella skillnader och personlighet. En viktig aspekt att lyfta fram här är att den sociala kontexten formar i vilken utsträckning individfaktorerna får möjlighet att ta plats och uttryckas. Sociala normer kring vad som anses vara acceptabelt beteende är därför oerhört viktiga, även om vi kan se att individfaktorer har stor påverkan på attityder till invandrare. Utifrån den slutsatsen är det viktigt att stärka sociala normer om vad som är acceptabelt att säga och göra. Det kan till exempel handla om att skolan är tydlig med vilken värdegrund som gäller där och vilka handlingar som inte är accepterade.

Vidare finns ett viktigt arbete att göra i att skapa gemensamma mötesytor där olika grupperingar i samhället kan mötas och sträva mot gemensamma mål. Det kan till exempel röra sig om mötesytor på arbetsplatsen, inom föreningslivet eller i skolan. Tidigare psykologisk forskning visar tydligt på att negativa attityder till andra grupper minskar vid den här typen av kontakt och det handlar till stor del om att omformulera gränserna för de sociala grupperna som är konstruerade (Allport, 1954; Pettigrew

& Tropp, 2006). För att knyta an till vår forskning om RWA, så finns det studier som visar att positiva kontakter med individer som tillhör andra etniska grupper är speciellt viktiga för de som är högerauktoritära, och kan leda till minskad fördomsfullhet (Dhont & Van Hiel, 2009). Detta talar för att det är speciellt viktigt att skapa gemensamma kontaktytor för att minska risken att de som är höga i RWA känner sig hotade av andra grupper och blir främlingsfientliga. I förlängningen innebär detta också att social segregering i samhället blir viktigt att motverka.

Referenser

- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books.
- Altemeyer, B. (1998). The Other "Authoritarian Personality." In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 30, pp. 47–92). Academic Press.
- Dhont, K., & Van Hiel, A. (2009). We must not be enemies: Interracial contact and the reduction of prejudice among authoritarians. *Personality and Individual Differences*, 46(2), 172-177.
- Feldman, S., & Stenner, K. (1997). Perceived Threat and Authoritarianism. *Political Psychology*, 18(4), 741–770.
- Iyengar, S., Lelkes, Y., Levendusky, M., Malhotra, N., Westwood, S. J. (2019). The origins and consequences of affective polarization in the United States. *Annual Review of Political Science*, 22, 129-146.
- McLaren, L., & Johnson, M. (2007). Resources, Group Conflict and Symbols: Explaining Anti-Immigration Hostility in Britain. *Political Studies*, 55(4), 709–732.
- Pettigrew, T. F. & Tropp, L. R. (2006). A meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of Personality and Social Psychology*. 90(5): 751–783.
- Renström, E. A., Bäck, H., & Schmeisser, Y. (2020). Vi ogillar olika. Om affektiv polarisering bland svenska väljare. In U. Andersson, A. Carlander & P. Öhberg (Eds.). *Regntunga skyar*. University of Gothenburg. SOM-institute.
- Sibley, C. G., & Duckitt, J. (2008). Personality and Prejudice: A Meta-Analysis and Theoretical Review. *Personality and Social Psychology Review*, 12(3), 248–279.
- Stewart, A. J., McCarty, N., & Bryson, J. J. (2020). Polarization under rising inequality and economic decline. *Science advances*, 6(50), eabd4201.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–37). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Denna policy brief har tagits fram som ett samarbete mellan Delmi och Vetenskapsrådet i syfte att synliggöra forskning som beviljats medel från Vetenskapsrådet. Vetenskapsrådet driver på uppdrag av regeringen ett 10-årigt nationellt forskningsprogram inom migration och integration. Syftet med programmet är att stärka forskningen inom området och främja tillgängliggörande och spridning av forskning, för att därmed skapa goda förutsättningar för forskningens medverkan till att möta samhällsutmaningar avseende migration och integration. För mer information, se <https://www.vr.se/nfpmigint>.

Som vanligt i Delmi-sammanhang ansvarar författarna själva för innehåll, slutsatser och policyrekommendationer.

Emma A. Renström & Hanna Bäck

Polariserad demokrati. Hur uppfattade hot påverkar främlingsfientlighet och spänningar mellan olika grupper i samhället

Delmi Policy Brief 2020:9

